

FAS EDEBİYATININ DÜNYAYA AÇILAN ENTELEKTÜEL YÜZÜ:

TAHAR BEN JELLOUN

Arş. Gör. Rukiye AYDEMİR¹

ÖZET

1 Aralık 1944 tarihinde Fas'ın Fes şehrinde dünyaya gelen Tahar Ben Jelloun, ülkenin önde gelen şair, roman ve deneme yazarlarından biri olmasının yanı sıra, entelektüel ve yaratıcı özelliğiyle gazeteci kimliğine de sahiptir. Ben Jelloun, sömürge dönemi sonrası ülkenin en güçlü kalemleri arasında yer alır. Pek çok çalışması çeşitli dillere çevrilmiş olup en popüler eserleri şimdiye dek kırk üç dile çevrilmiştir. Ben Jelloun, hayatının en belirgin dönemleri olan 1973-1987 yılları arasında Kuzey Afrika'da ve uluslararası edebiyat sahasında izler bırakan eserler sunmuştur. Fas'ta doğup büyüyen ancak Fransa'da yaşayan yazar, bir kalıba girmeyerek kendisine Doğulu ya da Batılı denilmesini reddetmiş ve Kuzey Afrika göçmenlerinin sesi olmuştur. Ben Jelloun, Fransızca kaleme aldığı *La Nuit Sacrée* (Kutsal Gece) romanıyla 1987 yılında Goncourt ödülünü kazanmış ve bu kitabıyla Fransa'nın en prestijli edebiyat ödülüne layık görülen ilk Faslı yazar olmuştur. Öte yandan Ben Jelloun eserlerinde, Fransız ve Fas toplumu arasındaki farklılıklara sık sık yer vermiş ve fakirlik, eşitsizlik, kadınların ezilmesi, yolsuzluk, aşırı İslamcılık, işlevsiz hükümet, göç ve ırkçılık gibi temaları öncelikle Fas toplumunun kültürü ve geleneğine bağlı olarak ele almıştır. Bağımsızlık sonrası ülkenin önemli yazarları arasında olan yazar, kendine has üslubu, bakış açısı ve düşünceleriyle Fas'ın dünyaya açılan yüzü olmuştur.

Bu çalışmamızda Kuzey Afrika'nın dünyaya açılan ve çok yönlü edebi kişiliği bulunan Tahar Ben Jelloun'un edebi hayatı üzerinde durmaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tahar Ben Jelloun, Fas Edebiyatı, Frankofon Roman Yazarları.

THE INTELLECTUAL FACE OF MOROCCO LITERATURE OPENED IN THE WORLD: TAHAR BEN JELLOUN

ABSTRACT

Tahar Ben Jelloun who was born in Fes, Morocco on December 1, 1944 is the prominent poet, novelist and essayist of Morocco as well as having a journalistic identity with his creative and intellectual personality. Ben Jelloun was one of the powerful scribe over the country after the colonial period. Many of his studies have been translated into various languages and his most popular works covered by fourty three languages. Ben Jelloun presented works that left aesthetic traces in North Africa and International Literature between 1973-1987, the most prominent periods of his life. The author, born and raised in Morocco but living in France has refused to be in an identity of a Western or an Oriental and became a voice of North African immigrants. Jelloun, won the Goncourt prize in 1987 with his novel "The sacred Night" and became the first Moroccan writer to be awarded France's most prestigious literary life of Tahar Ben Jelloun, who represents North Africa in the World with his versatility. Ben Jelloun has talked about the differences between French and Moroccan society and addressed them primarily to the culture and traditions of the Moroccan society, such as poverty, inequality, oppression of women, corruption, extreme Islamism, dysfunctional government, migration and racism. Among the important authors of the post-independence country, the writer has become the face of Morocco that opens up to the world with his own style, point of view and considerations.

In this work, we will try to focus on the literary life of Tahar Ben Jelloun, who has a multifaceted literary personality of North Africa opened to the world.

¹ İstanbul Üniversitesi, rukiye.aydemir@istanbul.edu.tr

Key Words: Tahar Ben Jelloun, Moroccan Literature, Moroccan-French Novelist.

1. Giriş

Fas'ın uluslararası tanınan yazarlarından olan Tahar Ben Jelloun, modern Fas edebiyatının günümüzdeki en önemli temsilcileri arasındadır. Ben Jelloun eserlerinde ülkesindeki sosyal meseleleri, sorunları ve sömürge döneminden kalan sıkıntıları edebi bir üslup çerçevesinde işlemiştir. Öte yandan yazar tüm bunları kendisine has bakış açısı ve modern düşünce perspektifinden okuyucuya aktarmıştır. Bu yönüyle diğer yazarlardan ayrılan Ben Jelloun, toplumdaki kadın algısını yeren ve değiştirmeyi amaçlayan romanlarıyla da öne çıkmıştır.

Yazar, lisansüstü eğitimi için gittiği Fransa'da uzun yıllar kalması sebebiyle Doğu ve Batı toplumu arasındaki farklılıkları gözlemlene imkânına sahiptir. Bu nedenle ülkesindeki toplumsal sorunlara ve olaylara daha geniş bir perspektiften bakar ve genellikle romanlarında tabu dolu bir toplumda kişisel ve ahlâki özgürlük arayışının hikâyelerini sunarak, Fas'ın kültürel sorunlarını da ele alır.

Çalışmamızda adeta Doğu'nun Batı'ya açılan penceresi olan Tahar Ben Jelloun'un ülkesindeki sosyal meselelere farklı yorumu, bakış açısı ve düşüncelerinin yansımaları olan edebi kişiliği ve eserlerini sunmaya çalıştık.

2. Hayatı

Faslı yazar Tahar Ben Jelloun 1944 yılında Fas'ın Fes şehrinde dünyaya gelmiştir. Yazarın babası ticaretle meşgul olan bir tüccar, annesi ise 2008 yılında *Sur ma mère* (Annem Hakkında) isimli kitabıyla hayatını anlattığı okuma yazma bilmeyen bir ev hanımıdır. Her iki ebeveyn de Müslüman ve mütebedeyyin olup Ben Jelloun'un iyi bir çevrede büyümesi için itinayla çaba göstermişlerdir². Yazar altı yaşına kadar Kur'an kursunda okuduktan sonra Fransızca-Arapça eğitim veren bir ilkokulda öğrenim hayatına başlamış ve daha sonra 1955 yılında ailesiyle beraber Tanca'ya yerleşerek ortaokul eğitimine Fas'ta en eski Fransız Okulu olan Lycée Regnault'ta devam etmiştir. Yazar lise diplomasını aldıktan sonra Rabat'ta V. Muhammed Üniversitesi sosyoloji bölümüne kayıt olmuştur. 1971'de Paris Üniversitesi'nde psikoloji üzerine lisansüstü çalışmalarına başlayan yazar, 1975'te aynı üniversitede doktorasını tamamlamıştır³.

Bağımsızlık sonrası Kral II. Hasan'ın ülkenin başında olduğu 1960-1980'li yıllarda politik açıdan karmaşık durumda olan Fas'ta 1965'te öğrenci gösterilerini organize ettiğinden şüphelenilen Ben Jelloun, 1966'da ordu tarafından zorunlu askerlik görevine alınmıştır. Bu süre zarfında 1968 yılında *L'Aube des dalles* (Kaldırım Taşlarının Şafağı) adlı ilk şiirini kaleme almış ve bu şiirini, 1962'de Abdul Latif

² Akyeampong, Emmanuel K., Henry Louis Gates, *Dictionary of African Biography*, New York, Oxford University, C.I, 2012, s. 433.

³ el-Younssi, Anouar, "Exoticized World literature: Ben Jelloun at the Two Shores of the Mediterranean" *Journal of Comparative Poetics, Department of English and Comparative Literature*, sayı: 34, 2014, s. 225.

Laâbi'nin kurduğu ve 1972'de yasaklanmadan öncesine kadar Fas edebiyatı ve kültüründe önemli rol oynayan öncü edebiyat dergisi Souffle'de yayınlamıştır⁴.

Ben Jelloun için 1973 ve 1987 dönemleri, geliştirdiği yeteneklerinin ve *Harrouda'dan La Nuit Sacrée* (Kutsal Gece) adlı eserine kadar Kuzey Afrika ve uluslararası edebiyat sahasında estetik izler bırakan bir dizi romanın ortaya çıktığı en önemli yıllar olmuştur. Yazar edebi kariyerine, yetmişli yıllardan günümüze kadar hep ilerleyerek devam etmiş ve özellikle de romanın estetik ve politik açıdan önemli ölçüde yenilenen bir tür olmasında büyük bir rol oynamıştır⁵. İlk romanı *Harrouda* 1973'te yayınlanan Tahar Ben Jelloun, 1976'da Prix de l'Amitie Franco-Arabe, 1987'de Prix Goncourt ve 1994'te Prix Maghreb de dâhil olmak üzere birçok ödülün sahibi olmuştur⁶.

Şair, roman ve kısa öykü yazarı olan Tahar Ben Jelloun, yirminci yüzyılın en tanınmış ve eleştirmenlerce en beğenilen Faslı yazarıdır. 1987'de *La Nuit Sacrée* isimli roman çalışmasıyla en prestijli Fransız edebiyat ödülü Prix Goncourt'u alan ilk Kuzey Afrikalı yazar olmuştur. Tahar Ben Jelloun eserlerinde sömürgecinin kalıntıları, göç, sokak çocukları, baskın güçler ve ezilen kadınlar gibi Fas kültürünü derinden etkileyen konuları ele almıştır.

Yazar, kurgusal eserlerinde atalarının efsaneleri, dini ayinler, mistik deneyimler ve popüler efsanelerden oluşan belirgin bir Fas kültürünü işlerken, kurgusal olmayan çalışmalarında ise öncelikle göçün sosyal ve siyasi sorunlarını işlemiştir⁷.

Ben Jelloun, Fransa'da göçmen bir yazar olarak büyük başarı yakalamış ve romanlarının ticari başarısı, Fas edebiyat tarihi ve özellikle Fas romanının tarihçesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Yazar, Fransızca'yı ifade dili olarak tercih edip daha geniş bir okuyucu kitlesi için Batı'ya yönelse de, eserlerindeki konu ve karakterler "Faslı" ve "Arap" olarak kalmıştır⁸. Ayrıca eserlerinde Fransız ve Fas toplumunun arasındaki farklılıklara değinen yazar, fakirlik, eşitsizlik, kadınların ezilmesi, yolsuzluk, aşırı İslamcılık, işlevsiz hükümet, göç, ırkçılık vb. temaları öncelikle Fas toplumunun kültürü ve geleneğine bağlı olarak ele almıştır⁹.

Ben Jelloun; *Hospitalité Française* (Fransız Misafirperverliği), *Les yeux baissés*, (Mahzun Gözler), *Partir* (Ayrılış) ve *Au pays* (Ülkede) gibi bazı çalışmalarıyla, Kuzey Afrika göçmenlerinin Avrupa'da ve özellikle de Fransa'da karşılaştıkları güçlükleri ve zorlukları konu edinmiş, ayrıca Kuzey Afrikalı göçmenlerin Avrupa'da yaşadığı adaletsizlikleri ve sıkıntıları Fransız medya organlarında konuşma yaparak duyurmuştur¹⁰.

⁴ Akyeampong, Louis Gates, *a.g.e.*, s.434.

⁵ Fischbach, Michael R., *Biographical Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, Randolph Macon College, C.I, 2008, s.186.

⁶ Emir, Derya, "Discrimination, Assimilation, And Cultural Identity İn Tahar Ben Jelloun's Leaving Tangier", *European Journal of Social Sciences Education and Research*, London, C.II, sayı: 1, 2014, s. 25.

⁷ Gikandi, Simon, *Encyclopedia Of African Literature*, New York, Routledge, 2003, s. 76.

⁸ el-Younssi, *a.g.e.*, s. 230.

⁹ *A.e.*, s. 231.

¹⁰ *A.e.*, s.225.

Yazar, 2006-2009 yılları arasında Paris'ten Fas'a geri dönmüş ancak daha sonra tekrar Paris'e yerleşmiştir. Evli ve dört çocuk sahibi olan yazarın çocuklarından biri Amine isminde Down sendromludur. Yazar, "Amine Mon Fils, Trisomique" (Amine, Down Sendromlu Oğlum) adlı şiirini bu çocuğundan ilham alarak yazmıştır. Tahar Ben Jelloun 2008 yılında İnsan Hakları İzleme Komitesine katılmıştır¹¹.

3. Edebi Kişiliği

Son yılların en üretken ve önemli yazarlarından olan Tahar Ben Jelloun, bir romancı ve eleştirmen olarak eserlerinde geçmiş ve günümüzdeki Doğu-Batı gerçeğini ve kurgusunu ustaca birleştirmiş ve bu bakımdan, edebiyat dünyasına çeşitli perspektiflerden okunabilen ve yorumlanabilen çok boyutlu yazılar sunmuştur. Ben Jelloun aynı zamanda Fransa'nın da en ünlü yazarları arasındadır. Yazılarında gerçek ve somut durumları konu edinen yazar kendisini Akdeniz'in her iki yakasında - Mağrip ve Fransa'da - sömürge sonrası bir yazar olarak konumlandırmıştır¹².

Faslı bir Frankofon yazar olan Ben Jelloun'un politik ve entelektüel deneyimleri, postkolonyalizm bir yazar olarak gelişimine katkıda bulunmuştur¹³. Yazar, yazı dilini Fransızca olarak seçmesine dair bir röportajında kendisini şu şekilde ifade etmektedir¹⁴.

"Ben ailelerimden farklı bir dilde konuşup yazan bir yazar kategorisine aitim. Kendim bir Arap ve Faslıyım. Benim kültürüm Arap ve İslam kültürü, ancak yazmaya başladığımda doğal olarak kendimi ifade ettiğim, eski sömürge gücünün dili olan Fransızca'yı kullandım. Bu, tarihsel bir durumdan kaynaklanan bir paradokstu. Kendimi Fransızca ifade ettiğimden dolayı suçlu görmüyorum ve sömürge sistemine hizmet ettiğimi de düşünmüyorum. Aslında, Fransızcada ifade ettiğim şey başka herhangi bir dilde de çok iyi ifade edilebilir. Bir anlamda, Fransızca yazan Arap yazarlar, Fransız diline misafirperverlik kazandırmışlardır diye düşünüyorum."

Yazarın, 1972 yılından bu yana neredeyse her yıl yeni şiir koleksiyonları, öyküleri veya romanları piyasaya çıkmıştır. *L'enfant de sable* (Kum Çocuk), *Stilla Dagar i Tangier* (Tanca'da sessiz gün) ve *L'Ange Avugle* (Kör Melek) gibi birçok romanı pek çok dile çevrilmiştir¹⁵.

Ben Jelloun'un gazetecilik yönü 1970'lerde Paris'e geliştikten kısa süre sonra *Le Monde* gazetesinde muhabirlik yapmasıyla başlamış ve bu özelliğini günümüze kadar devam ettirmiştir. Ayrıca İtalya'da *Il Corriere della Sera*, *La Repubblica*, *Roma*, *L'Espresso Milano*), İspanya'da *Pais*, *Madrid*, *Lavanguardia*, *Barcelona* ve İsveç'te bulunan *Aftonbladet*, *Stockholm* adlı haftalık gazetelerde siyasi ve sosyal konulara dair yazılarıyla entelektüel yazarlar arasında yer almıştır.

¹¹ K. Akyeampong, *a.g.e.*, s. 435.

¹² Emir, *a.g.e.*, s. 25.

¹³ *A.e.*, s. 26.

¹⁴ *A.e.*, s. 26.

¹⁵ Déry, Clara vd., *Africa Has The Floor*, Atta Solna, 2011, s. 51.

Yazar gazetecilik alanında; ayaklanmalar, Filistin sorunu, Cezayir iç savaşı, siyasi yolsuzluk, Arap dünyası, İslam, göç ve ırkçılık gibi konuları ele almıştır.¹⁶

4. Eserleri

Fas'ta doğup büyüyen Tahar Benjelloun, katıldığı öğrenci hareketleri nedeniyle hapisanelerde geçen çalkantılı bir gençlik döneminin ardından felsefe okumak üzere Fransa'ya gitmiştir. Edebiyat dünyasına bu ülkede adım atan yazar 1973' yılında *Le Monde* gazetesinde çalışırken ilk romanı *Harrouda*'yı yayımlamıştır. Arkasından *Kum Çocuk*, Goncourt ödüllü *Kutsal Gece*, *Hata Gecesi*, *Tanca'da Sessiz Bir Gün*, *Yoksullar Hanı*, kızı Meryem'in ırkçılık hakkındaki sorularına yanıt verdiği *Kızıma Irkçılığı Anlatıyorum* başta olmak üzere birçok roman ve anlatı sunmuştur¹⁷.

L'enfant de sable (Kum Çocuk) isimli eseri Ben Jelloun'un edebi kariyerinde bir dönüm noktası olmuş ve aynı zamanda bu eser, yazarın İngilizceye çevrilen ilk çalışması olmuştur. Ayrıca bu eserin çevrilmesiyle Faslı yazarın başarısı Dünya Edebiyatına girmiştir¹⁸. Ardından yazarın tüm çalışmaları İngilizceye tercüme edilmiş ve *Partir* (Ayrılış) isimli romanı, yazarın uluslararası alanda en çok satan eseri olmuştur. Aynı zamanda bu eser, Ben Jelloun'nun edebi bir şahsiyet olarak dünyadaki statüsünü de sağlamlaştırmıştır. Bu iki roman hala birçok dile çevrilmekte ve pek çok ülkede okunmaktadır¹⁹.

Kuzey Afrikalı göçmenlerin Fransa ve Batı dünyasında sesi olan Ben Jelloun, 2006 yılında yayınlanan *Leaving Tangier* (Tanca'dan Ayrılış) adlı eserinde Tanca'nın sömürge tarihinde yer alan yalnızlık, bireysellik, toplu göç ve yabancılaşma gibi konuları ele almıştır. Diğer yandan yazar yine bu çalışmasında, daha iyi yaşam koşulları bulmak için bireylerin kendi ülkelerinden Avrupa'ya yaptıkları göçleri ve bu göç esnasında yaşadıkları ayrımcılığı, asimilasyonu ve kültürel kimlik bunalımları gibi konuları da ele almıştır²⁰.

Öte yandan yazar, Fas'ın yeraltı hapisanelerini anlattığı *Cette aveuglante absence de lumière* (Işığın O Kör Edici Yokluğu) romanı ile de Dublin Impac Uluslararası Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır²¹.

Ben Jelloun'un 1999 yılında yayınlanan *Le Racisme expliqué à ma fille* (Kızıma Irkçılığı anlatıyorum) isimli kitabı, Fransız ırkçılığının birinci ve ikinci nesil göçmenler üzerindeki olumsuz etkilerini anlattığı ve özellikle de küçük çocuklara odaklandığı bir diğer önemli eseridir. Yazar, kızının 10 yaşındayken kendisinin Fransız toplumunda nasıl görüldüğünü sorgulamaya başlaması üzerine, çocuklara yönelik ırkçılıkla ilgili bir kitap yazmasının gereğini hissetmiş ve söz konusu kitabını yayımlamıştır. Bu eser, Bill

¹⁶ Fischbach, a.g.e., s. 188.

¹⁷ Çevrim İçi: Raşel Rakella Asal, "Aşka Evet Demek Yoksullar Hanı - Tahar Ben Jelloun" <http://raselrakellaasal.blogspot.com.tr/2013/12/aska-evet-demek-yoksullar-han-tahar-ben.html>, 09.07.2107.

¹⁸ el-Younssi, a.g.e., s. 225.

¹⁹ A.e., s. 226.

²⁰ Emir, a.g.e., s. 25.

²¹ Çevrim İçi: http://www.dipnotkitap.net/roman/tahar_ben_jelloun.htm, 12.06.2017.

Cosby gibi uluslararası ünlülerin önsözleriyle yaklaşık on beş dile tercüme edilerek basılmıştır²². Kitap, bir çocuğun "İrkçilik her zaman var mı?" ve "Neden Afrikalılar siyah tenli ve Avrupalılar beyaz tenli?" vb. bir dizi soruları içermiş ve bu soruların yanıtlarının başka soruları da beraberinde getirmesiyle ırkçılık etrafında dönen bir diyalogla oluşmuştur²³.

Roman yazarlığının yanı sıra şair özelliğiyle de ön plana çıkan Ben Jelloun, 1960'lı ve 1970'li yıllarda şiirlerini Fas kültür dergileri *Souffles* ve *Integral*'da yayınlamış ve romancı Abdelkebir Hattubi ve şair Abdellatif Laâbi gibi toplumsal konularla meşgul olan Fas yazarları, entelektüelleri ve sanatçıları arasında aktif olarak yer almıştır. Ben Jelloun'un bu dönemdeki şiir çalışmaları da, toplumsal eşitsizliklere ve siyasi adaletsizlikleri, sömürge sonrası Fas'ta ve Fransa'da Kuzey Afrika göçmenleri ile karşı karşıya kaldıkları sıkıntıları ele almıştır. 1973'te Fransa'daki ailesinden ve evinden ayrılmış bir Faslı göçmenin yalnızlığına hitap eden *La Reclusion solitaire* (Hücre Hapsi) adlı manzum romanı yayınlamıştır²⁴. Yine yazar, 1991'de *La remonte des cendres* (Körfez Savaşı'nın isimsiz kurbanları) başlıklı bir şiir kitabı da yayınlamıştır²⁵.

Yazarın diğer dillerin yanı sıra Türkçeye de çevrilen eserleri arasında şunlar yer alır:

Kutsal Gece	Can Yayınları	1988
Tanca'da Sessiz Bir Gün	Can Yayınları	1991
Bay Ahlâk'ın Çöküşü	İletişim Yayınları	1995
Kör Melek	İletişim Yayınları	1996
Kızıma İrkçılığı Anlatıyorum	Kontiki Eğitim Hizmetleri	1998
Hata Gecesi	Can Yayınları	1998
Yoksullar Hanı	Can Yayınları	1999

²² Gikandi, *a.g.e.*, s. 79.

²³ *A.e.*, s. 80.

²⁴ *A.e.*, s. 79.

²⁵ Fischbach, *a.g.e.*, s.189.

Devenin Söylediği	İmge Yayınevi	2000
Duygular Labirenti	Can Yayınları	2002
Işığın O Kör Edici Yokluğu	Can Yayınları	2004
Gitmek	Tukuvaz Kitap	2006
Efsunlu Aşklar	Can Yayınları	2006
Son Arkadaş	Can Yayınları	2007

SONUÇ

Sömürge sonrası dönemin en güçlü kalemlerinden Tahar Ben Jelloun, Fas kökenli kendi kuşağının yazarları gibi Fransız dili ve kültürü içinde büyümüş ve Fransa'nın Fas'ta uyguladığı sömürge sisteminin etkisini üzerinden silememiştir. Fas'ta Fransızca ikinci anadil olarak kullanıldığından, Ben Jelloun da ülkesindeki diğer pek çok yazar gibi eserlerinde hep bu dili kullanmıştır. Fransa sömürgesinin izinde yaşayan yazar için, Fransız kültürü de doğal olarak kendisinin bir parçası olmuştur. Tahar Ben Jelloun "Arapça benim karım, Fransızca ise sevgilim" diyerek kendisinin iki dilde de yetkin olduğunu ifade edip, her iki dilden vazgeçemeyeceğini söylese de, yazı dilinde kendini Fransızca yazmaktan alamamıştır. Neticede Ben Jelloun'un yazarlık hayatındaki yol izlendiğinde Fransızcanın onun için kaçınılmaz olduğu açıktır. Diğer yandan yazar, yazılarında yaşadığı Fransa ile doğup büyüdüğü Fas'a farklı bir pencereden bakmış ve bir kalıba girmeden kendine Doğulu ya da Batılı demeyi reddederek, eski sömürgecinin diliyle Doğu'nun hikâyelerini söylemeye devam etmiştir. Tahar Ben Jelloun günümüzde hala binlerce Kuzey Afrika göçmeninin sesi olmaya devam etmektedir²⁶.

Öte yandan yazar, eserlerinde ülkesinin sosyal meselelerini modern bakış açısıyla okuyucuya sunmuştur. Özellikle Fas'ın en önemli sorunları arasında yer alan göç ve Arap toplumu arasında cinsiyet ayrımına maruz kalan kadınları sıkça ele alarak bu sorunlara tüm dünyanın dikkat çekmiştir. Romanlarının konusunun temelinde çoğunlukla "adalet" kavramı üzerinde duran yazar, bunu romanlarındaki kişiliklerin

²⁶ Raşel Rakella Asal, "Aşka Evet Demek Yoksullar Hanı - Tahar Ben Jelloun" (Çevrim İçi) <http://raselrakellaasal.blogspot.com.tr/2013/12/aska-evet-demek-yoksullar-han-tahar-ben.html>, 09.07.2017.

üzerinde denemiş ve onlarla yaşayan canlı bir kavram olarak yansıtmıştır. Çünkü Ben Jelloun'a göre yazarın görevlerinden biri de birey olmadan özgürlüğün de, kültürün de var olamayacağını hatırlatmaktır. Ben Jelloun'un eserleri daima Fas'ın sözlü geleneklerine bağlı kalmış ve başka bir dilde yazsa bile, yapıtlarını besleyen, yaratma gücü veren daima ülkesi “Fas” olmuştur.

KAYNAKÇA

Akyeampong, Emmanuel K.: *Dictionary of African Biography*, New York, Oxford University, C.I, 2012.

Déry, Clara vd.: *Africa Has The Floor*, Åtta Solna, 2011.

El-Younessi, Anouar: “Exoticized World literature: Ben Jelloun at the Two Shores of the Mediterranean” *Journal of Comparative Poetics*”, *Department of English and Comparative Literature* sayı: 34, 2014, s. 225.

Emir, Derya: “Discrimination, Assimilation, And Cultural Identity In Tahar Ben Jelloun’s Leaving Tangier”, *European Journal of Social Sciences Education and Research* London, C.II, sayı: 1, 2014, s. 25.

Fischbach, Michael R.: *Biographical Encyclopedia of the Modern Middle East and North Africa*, Randolph Macon College C.I 2008

Gikandi, Simon: *Encyclopedia Of African Literature*, New York, Routledge, 2003.

http://www.dipnotkitap.net/roman/tahar_ben_jelloun.htm, 12.06.2017.

Raşel Rakella Asal, “**Aşka Evet Demek Yoksullar Hanı Tahar Ben Jelloun**”

<http://raselrakellaasal.blogspot.com.tr/2013/12/aska-evet-demek-yoksullar-han-tahar-ben.html>, 09.07.2017.